

СЕНЕНКО

Антон Ігорович – кандидат фізико-математичних наук, старший науковий співробітник відділу фізичної електроніки Інституту фізики НАН України

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ДОСЯГНЕНЬ НАУКОВЦІВ АКАДЕМІЇ У МЕДІА-ПРОСТОРІ

Вельмишановні учасники Зборів!

Вельмишановна Президіє!

Дякую за можливість висловитися. Сьогодні я хотів би привернути вашу увагу до питання популяризації досягнень науковців Академії у медіа-просторі і наголосити на тому, що в сучасному світі популяризація науки є не менш важливим завданням для науковців, ніж, власне, виконання самих наукових досліджень. У всіх цивілізованих країнах популяризації науки приділяють значну увагу, і ця діяльність має три основні цілі.

По-перше, популяризація наукових знань має просвітницьку місію, починаючи від пояснень широким верствам населення елементарних питань, наприклад, чому небо блакитне, розповідей про видатних учених, нобелівських лауреатів і завершуючи лекціями про історію розвитку цивілізації, науки, техніки, про найсучасніші наукові проекти і досягнення вчених.

Другою метою популяризації є донесення до журналістів та інших медіа-працівників експертної думки фахівців з тих чи інших актуальних питань, які хвилюють суспільство. Це можуть бути пояснення щодо шляхів міграції птахів, гідрологічних режимів річок, подовження ресурсу ядерних енергоблоків на АЕС як запоруки національної енергетичної безпеки нашої країни тощо. Журналісти мають знати, що в разі потреби вони завжди можуть звернутися до науковців і отримати вичерпний коментар від кваліфікованих фахівців у відповідній галузі.

По-третє, популяризація наукових знань ставить собі за мету протидію псевдонауці. Це також дуже важлива суспільна місія, оскільки захоплення псевдонауковими ідеями може бути дуже і дуже небезпечним і завдавати серйозної шкоди, особливо якщо йдеться про здоров'я громадян. Псевдонаукова маячня небезпечна ще й тим, що вона спотворює світогляд людини і формує у суспільстві викривлене ставлення до справжньої науки.

Україна в цьому плані дещо унікальна країна. Ми живемо в епоху постправди, коли постійно виникають медіа-приводи, які дозволяють маніпулювати громадською думкою, поширювати неправдиву інформацію, а часом і відверту брехню. Не секрет, що деякі ЗМІ та окремі журналісти докладають багато зусиль, щоб сформувати у громадян викривлене уявлення про проблеми української науки, справжні причини її занепаду, змальовуючи роль Національної академії наук лише у негативному світлі. Яскравим прикладом таких маніпуляцій була, як, напевно, ви всі пам'ятаєте, розтиражована у ЗМІ добре зроблена з дизайнерського погляду, яскрава і зрозуміла інфографіка, як зекономити 1 млрд грн на НАНУ в 2015 р. Пропозиція була проста — припинити фінансування фундаментальних досліджень в Академії. Цю тезу повторювали навіть деякі високі очільники держави. Тому популяризація діяльності Академії — це не просто надання інформації про результати наукових досліджень і розробки, які є в наших інститутах. У тій медіа-інформаційній ситуації, яка нині склалася в Україні, популяризація — це насамперед ефективна протидія маніпуляціям, спрямованим проти наукової спільноти.

Хочу нагадати вам слова давньогрецького філософа Теофраста: «Якщо ти неук і мовчиш, то поведишся розумно, а якщо розумний і мовчиш, то нерозумно». Цей афоризм уже переробили на сучасний лад (я почув його від одного радіоведучого і жартома назвав законом збереження ефіру): «Якщо науковці не розповідатимуть в ефірі про науку, це робитимуть за них невігласи». Насправді все так і відбувається.

Отже, в Україні популяризація досягнень науковців Академії має на меті, по-перше, пояснити суспільству важливість науки для інноваційного розвитку людства загалом, по-друге, показати користь від діяльності науковців Академії зокрема, по-третє, розтлумачити справжні причини і джерела проблем, з якими стикається наукова сфера в Україні, і по-четверте, оперативно реагувати на маніпуляції та недостовірну інформацію, яка поширюється в ЗМІ і стосується Академії. Причому під сло-

Брифінг науковців НАН України «Українські вчені для АТО: унікальні розробки, які можуть врятувати життя». Український кризовий медіа-центр. 2 червня 2015 р.

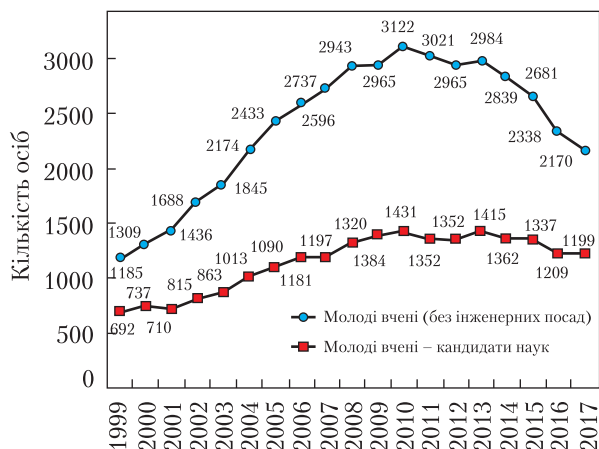

Український марш за науку. 14 квітня 2018 р.

вом «оперативно» мається на увазі не через кілька днів чи тижнів, а відразу, протягом лічених годин після її появи.

Яким же на сьогодні є стан справ в Академії щодо популяризації її діяльності?

Дуже правильним, хоча й трошки запізнілим кроком була організація в 2015 р. групи НАН України в соціальній мережі Facebook. Я гадаю, що більшість у цьому залі розуміють, наскільки потужним інструментом впливу на думку громадян є сьогодні соціальні мережі. Сторінка Академії зараз має близько 10 тис.

Чисельність молодих учених НАН України за період 1999–2017 рр.

підписників, і тут є ще над чим працювати, оскільки їх кількість могла б бути набагато більшою. Крім того, окремі співробітники Академії у вільний від роботи час спілкуються з широким загалом у соціальних мережах, доносячи до них свою думку і пояснюючи ті чи інші питання. Хочу зазначити, що таке спілкування відбувається не лише з пересічними громадянами, а й з багатьма політиками, депутатами, високопосадовцями, з впливовими людьми, які потім приймають рішення і щодо бюджетного фінансування, і щодо шляхів подальшого розвитку науки.

Співробітники Академії останнім часом стали давати набагато більше інтерв'ю засобам масової інформації, що також сприяє налагодженню діалогу між науковцями і суспільством. Слід зауважити, що переважна більшість контактів між ученими та журналістами поважних видань відбувалася знову ж таки через соціальні мережі. Нині вже рідко буває, що журналісти напряму звертаються до когось, зазвичай вони шукають експертів через їхні профілі в соцмережах, і не зважати на це вже не можна.

Важливим елементом популяризації науки є також виступи наших науковців з лекціями в публічному просторі, проведення таких заходів, як Дні науки, Наукові пікніки, Фестиваль науки та ін., на які громадяни можуть прийти,

послухати лекції, подивитися на цікаві дослідження і безпосередньо поспілкуватися з ученими. З найгостріших та найактуальніших питань співробітники Академії час від часу організують брифінги, які зазвичай привертають увагу ЗМІ. Кілька днів тому відбувся Український марш за науку в рамках міжнародної ініціативи March for Science, на якому наші науковці продемонстрували єдність зі світовою науковою спільнотою і свою причетність до глобальних проблем науки. Цю подію дуже добре сприйняла українська медіа-сфера, присвятивши їй понад 20 ефірних сюжетів, які всі подавали інформацію у позитивному ключі.

Отже, сьогодні науковці Академії певною мірою присутні в медіа-просторі, зокрема в поважних засобах масової інформації. Поступово відбувається перехід медійників від середовища псевдоекспертів до справжніх фахових експертів з тієї чи іншої проблеми. Журналісти вже очікують на позицію вчених з важливих питань, самі звертаються за коментарями до науковців. Низова ініціатива вчених забезпечує майже миттєву реакцію на медіа-«подразники», тобто, коли трапляється якась маніпуляція чи поширюється відверта брехня, співробітники Академії досить активно долучаються до її спростування. Проте всього цього замало. Науковці мають стати лідерами суспільної думки, і тут дуже важливою була б офіційна позиція Академії.

Тепер скажу кілька слів про те, що, на мою думку, нам потрібно було б зробити в плані популяризації своєї діяльності. Ось у нас є чудова добірка перспективних «Перспективні науково-технічні розробки НАН України», яка, якщо не помиляюся, охоплює 473 розробки. Тобто тут зібрано практично всі винаходи, зроблені в наших інститутах. Однак подається вона або в друкованому вигляді, або в PDF-файлі. На жаль, сьогодні це не працює і інформацію до громадян потрібно доносити в інший спосіб. Якщо подивитися на сторінки у соцмережах, скажімо, Нафтогазу чи Міністерства охорони здоров'я, то можна побачити, як вони роз'яснюють людям найгостріші і найболючіші питання. Наприклад, Нафтогаз за допомо-

гою зрозумілої і наочної інфографіки розповідає, з чого складається структура ціни природного газу для споживачів України, а МОЗ дає корисні поради, наводить календар щеплень, доступно розповідає про національну кампанію «Лікар для кожної сім'ї». Це привертає людей до цих офіційних структур, і комунікація відбувається легше і простіше. Нам також потрібно стати ближчими до людей. Так, моя діяльність з популяризації свого часу почалася з чудових інформативних слайдів, які робить Антон Григорович Наумовець. Якщо їх трошки адаптувати для сприйняття пересічними громадянами, то щодня на сторінці НАН України можна давати інформацію про 1–2 розробки з наших перспектив. Головне, щоб такі публікації були регулярними.

Далі нам потрібно набагато активніше протидіяти маніпуляціям. Для цього також слід розробити просту і зрозумілу інфографіку і постійно демонструвати її в мережі. Це може бути і перелік найпоширеніших хибних тез та їх спростувань у вигляді коротких і зрозумілих запитань-відповідей. Можна наводити наочні дані щодо ефективності роботи науковців Академії, спираючись на матеріали ЮНЕСКО чи Світового банку. Крім того, реакція Академії на поширення неправдивої інформації має бути, як я вже казав, миттєвою, впродовж кількох годин.

Протидія псевдонауковим ідеям і теоріям має стати більш організованою. Академія, як мені здається, має озвучувати свою чітку пози-

цію, особливо якщо це стосується тем, які хвилюють суспільство і бурхливо обговорюються у ЗМІ.

З огляду на те, що в Україні практично немає якісних науково-популярних ресурсів, на мою думку, Академія могла б регулярно наводити переклад актуальних англomовних науково-популярних новин щодо новітніх досліджень у світі з коментарями профільних фахівців і щодня інформувати про них суспільство, паралельно розповідаючи, що роблять у цьому напрямі українські науковці.

Потрібно також посилити інформаційну та ресурсну підтримку з боку Академії популяризаторського руху окремих науковців, які зараз здійснюють цю діяльність переважно на волонтерських засадах і у вільний від роботи час.

І нарешті, самокритика. Конструктивну обґрунтовану критику вченими самої Академії я вважаю позитивним фактором, оскільки кінець кінцем вона йде на користь системі організації науки, а суспільство бачить, що наукова спільнота не застигла в часі, а постійно змінюється і самовдосконалюється.

На завершення виступу хочу зауважити, що популяризацією Академії у медіа-просторі, особливо у соціальних мережах, займаються переважно молоді вчені. Чим менша їх кількість у НАН України (а динаміку їх чисельності ви бачите на графіку), тим важче їм доносити до суспільства досягнення всього великого колективу Академії.

Дякую за увагу!